

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 20 noiembrie 2014¹

Cauza C-533/13

**Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT ry
împotriva
Öljytuote ry,
Shell Aviation Finland Oy**

[cerere de decizie preliminară formulată de työtuomioistuin (Finlanda)]

„Munca prin agent de muncă temporară — Directiva 2008/104/CE — Articolul 4 alineatul (1) — Interdicții sau restricții privind utilizarea lucrătorilor temporari — Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene — Articolul 28 — Dreptul de negociere și de acțiune colectivă — Controlul compatibilității unei clauze din convenția colectivă cu dreptul Uniunii — Rolul instanței naționale — Litigiu orizontal”

I – Introducere

1. Prezenta cauză oferă Curții ocazia de a interpreta pentru prima dată Directiva 2008/104/CE privind munca prin agent de muncă temporară².
2. työtuomioistuin (Tribunalul pentru litigii de muncă, Finlanda) este sesizat cu o acțiune introdusă de sindicatul finlandez al lucrătorilor din domeniul transporturilor având ca obiect condamnarea unei întreprinderi din acest sector, precum și a unei asociații patronale pentru încălcarea unei clauze din convenția colectivă aplicabilă și în special a clauzei din aceasta privind utilizarea muncii temporare. Instanța finlandeză ridică problema dacă aceasta din urmă constituie o restricție nejustificată privind utilizarea lucrătorilor temporari care ar fi incompatibilă cu articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 și dacă s-ar impune, așadar, neaplicarea clauzei menționate.
3. Acest litigiu din cauza principală privește anumite aspecte sistemice ale dreptului Uniunii. Pe de o parte, acesta implică căutarea unui echilibru între dreptul social al Uniunii și principiul liberei prestări a serviciilor. Pe de altă parte, Curtea poate fi chemată să se pronunțe cu privire la efectul direct al Directivei 2008/104 în cadrul unui litigiu orizontal între o întreprindere și un sindicat al salariaților.

1 — Limba originală: franceza.

2 — Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 (JO L 327, p. 9).

II – Cadrul juridic

A – Dreptul Uniunii

1. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

4. Articolul 28 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”), intitulat „Dreptul de negociere și de acțiune colectivă”, prevede:

„Lucrătorii și angajatorii sau organizațiile lor au dreptul, în conformitate cu dreptul Uniunii și cu legislațiile și practicile naționale, de a negocia și de a încheia convenții colective la nivelurile corespunzătoare și de a recurge, în caz de conflicte de interese, la acțiuni colective pentru apărarea intereselor lor, inclusiv la grevă.”

2. Directiva 2008/104

5. Articolul 4 din Directiva 2008/104, intitulat „Revizuirea restricțiilor și a interdicțiilor”, prevede:

„(1) Interdicțiile și restricțiile privind utilizarea muncii temporare se justifică numai pe motive de interes general privind, în special, protecția lucrătorilor temporari, cerințele privind siguranța și sănătatea la locul de muncă sau necesitatea de a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și prevenirea abuzurilor.

(2) Până la 5 decembrie 2011, statele membre, după consultarea partenerilor sociali, în conformitate cu legislația națională, cu practicile și convențiile colective, revizuiesc orice restricție sau interdicție privind utilizarea muncii temporare, pentru a verifica dacă acestea sunt justificate de motivele menționate la alineatul (1).

(3) În cazul în care aceste restricții sau interdicții sunt prevăzute în convenții colective, revizuirea menționată la alineatul (2) poate fi efectuată de partenerii sociali care au negociat convențiile respective.

[...]

(5) Până la 5 decembrie 2011 statele membre informează Comisia cu privire la rezultatele revizuirii menționate la alineatele (2) și (3).”

B – Dreptul finlandez

1. Acte legislative

6. Directiva 2008/104 a fost transpusă în dreptul finlandez prin modificarea Legii 55/2001 privind contractul de muncă [työsopimuslaki (55/2001)] și a Legii 1146/1999 privind lucrătorii detașați [lähetetyistä työntekijöistä annettu laki (1146/1999)].

7. Astfel cum arată instanța de trimitere, din expunerea de motive a proiectului de lege de modificare reiese că guvernul finlandez a considerat că obligația de revizuire prevăzută la articolul 4 din Directiva 2008/104 reprezintă o cerință administrativă punctuală de a revizui restricțiile și interdicțiile privind utilizarea muncii temporare și de a informa Comisia referitor la rezultatul acestei revizui. Astfel cum subliniază instanța de trimitere, potrivit acestui proiect, articolul 4 menționat nu impune statelor membre să își modifice legislația, chiar și în cazul în care o restricție privind utilizarea muncii temporare nu ar putea fi justificată de motive de interes general.

8. La 29 noiembrie 2011, guvernul finlandez a comunicat Comisiei rezultatele revizuirii prevăzute la articolul 4 alineatele (2) și (3) din Directiva 2008/104.

2. Convențiile colective

9. Convenția colectivă generală încheiată în anul 1997 între organizațiile centrale care reprezintă angajatorii și, respectiv, sindicatele³ (denumită în continuare „Convenția generală din 1997”) prevede, la articolul 8 alineatul 3:

„Întreprinderile trebuie să limiteze utilizarea lucrătorilor temporari la compensarea perioadelor cu volum excesiv de activitate sau la alte sarcini limitate în timp sau prin natura lor, care nu pot fi încredințate lucrătorilor proprii pentru motivul urgenței, duratei limitate a muncii, cunoștințelor profesionale necesare ori a aparatelor speciale necesare sau pentru alte motive comparabile.

Închirierea forței de muncă este indezirabilă în cazul în care lucrătorii temporari, angajați de întreprinderi care au recurs la mână de lucru externă, își desfășoară pe o perioadă mai lungă activitatea în cadrul activității normale a unei întreprinderi pe lângă lucrătorii care fac parte din personalul de bază al acesteia, sub aceeași conducere.

[...]”

10. Convenția colectivă de muncă din sectorul autocisternelor pentru carburanți și al produselor petroliere (denumită în continuare „convenția sectorială”) conține o dispoziție analogă în clauza 29 alineatul 1.

III – Litigiul principal

11. Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT ry (denumit în continuare „AKT”) este sindicatul care reprezintă în special salariații din sectorul autocisternelor pentru carburanți și al produselor petroliere.

12. Shell Aviation Finland Oy (denumită în continuare „Shell”) livrează carburant pentru avioane în 18 aerodromuri din Finlanda. Aceasta este membră a Asociației angajatorilor din sectorul carburanților, Öljytuote ry (denumită în continuare „Öljytuote”).

13. AKT a sesizat instanța de trimitere cu o cerere prin care solicita obligarea Öljytuote și Shell la plata amenzii prevăzute la articolul 7 din Legea 36/1946 privind convențiile colective de muncă [työehtosopimuslaki (36/1946)], pentru motivul întemeiat pe încălcarea clauzei 29 alineatul 1 din convenția sectorială. Prin cererea formulată, AKT arată că, începând cu anul 2008, Shell utilizează permanent și fără întrerupere lucrători temporari pentru îndeplinirea unor sarcini identice cu sarcinile îndeplinite de lucrătorii proprii. Această utilizare a forței de muncă temporare ar constitui o practică neloyală în sensul dispoziției din convenția în litigiu.

3 — Convenție încheiată la 4 iunie 1997 între Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (devenită Elinkeinoelämän keskusliitto, Federația centrală a vieții economice) și Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (Organizația centrală a sindicatelor finlandeze).

14. Pârâtele răspund că utilizarea lucrătorilor temporari era justificată de motive legitime, din moment ce aceasta urmărea, în esență, să asigure înlocuirea lucrătorilor în perioadele de concediu anual și de concediu medical. În plus, ele arată că clauza 29 alineatul 1 din convenția sectorială cuprinde o restricție care nu poate fi justificată de motivele prevăzute la articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104. În opinia acestora, instanța națională este obligată să nu aplice dispozițiile din convenție contrare Directivei 2008/104.

15. Instanța de trimitere arată că, deși întinderea obligației impuse statelor membre la articolul 4 din Directiva 2008/104 ridică îndoieli, această dispoziție poate fi interpretată în sensul că impune statelor membre respective o obligație de a asigura ca ordinea lor juridică să nu cuprindă restricții sau interdicții nejustificate în materia muncii temporare. Or, potrivit instanței de trimitere, clauza 29 alineatul 1 din convenția sectorială urmează o abordare diferită de cea prevăzută de Directiva 2008/104 în sensul că interzice angajarea lucrătorilor temporari, cu excepția anumitor situații precise, în scopul protejării lucrătorilor permanenți ai întreprinderilor.

16. În plus, instanța de trimitere ridică problema consecințelor care ar trebui să se deducă din eventuala incompatibilitate a unei dispoziții naționale cu Directiva 2008/104 într-o cauză precum cea din litigiul principal, care implică particulari.

IV – Întrebările preliminare și procedura în fața Curții

17. În acest context, *työtuomioistuin* a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Articolul 4 alineatul (1) din Directiva [2008/104] trebuie interpretat în sensul că impune autorităților naționale, inclusiv instanțelor, obligația de a se asigura în permanență, prin mijloacele aflate la dispoziția lor, că nu sunt în vigoare sau nu se aplică dispoziții naționale sau prevederi din convențiile colective de muncă care sunt contrare normelor din directiva [menționată]?”
- 2) Articolul 4 alineatul (1) din [Directiva 2008/104] trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale potrivit căreia utilizarea lucrătorilor temporari este autorizată numai în cazurile menționate în mod special precum compensarea perioadelor cu volum excesiv de activitate sau în cazul activităților care nu pot fi desfășurate de lucrătorii proprii ai unei întreprinderi? Utilizarea pe termen lung a lucrătorilor temporari pe lângă lucrătorii proprii ai unei întreprinderi în cadrul sarcinilor obișnuite ale întreprinderii poate fi considerată utilizare nelegală a forței de muncă temporare?
- 3) În cazul în care se constată că reglementarea națională este contrară [D]irectivei [2008/104], care sunt mijloacele aflate la dispoziția instanței pentru a se atinge obiectivele directivei [menționate], dacă este vorba despre o convenție colectivă de muncă care trebuie să fie respectată de particulari?”

18. Decizia de trimitere din 4 octombrie 2013 a fost primită la grefa Curții la 9 octombrie 2013. AKT, *Öljytuote* și *Shell*, guvernele finlandez, german, francez, maghiar, polonez, suedez și norvegian, precum și Comisia au depus observații scrise.

19. Aceste părți și părțile interesate, cu excepția guvernelor francez, maghiar și polonez, au participat de asemenea la ședința care a avut loc la 9 septembrie 2014.

V – Analiză

20. Întrebările adresate de instanța de trimitere privesc trei problematici legate de interpretarea articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104:

- în primul rând, întinderea obligațiilor pe care dispoziția menționată le impune statelor membre;
- în al doilea rând, posibilitatea de a justifica, în raport cu această dispoziție, restricțiile privind utilizarea forței de muncă temporare prevăzute de convenția sectorială și
- în al treilea rând, problema dacă dispoziția directivei în cauză poate fi invocată în cadrul unui litigiu între particulari.

21. Le vom examina în aceeași ordine.

A – *Cu privire la întinderea obligațiilor care rezultă din articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 (prima întrebare)*

1. Observații introductive

22. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere urmărește să se stabilească dacă articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 impune statelor membre obligația de a elimina interdicțiile sau restricțiile privind utilizarea lucrătorilor temporari atunci când acestea nu pot fi justificate de motive de interes general.

23. Părțile din litigiul principal și părțile interesate interpretează diferit dispoziția menționată.

24. Anumite părți consideră că dispoziția în cauză impune statelor membre să elimine restricțiile privind utilizarea forței de muncă temporare care nu pot fi justificate⁴.

25. Alte părți⁵ susțin, în schimb, că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 nu prevede nicio obligație materială, dar trebuie coroborat cu alineatul (2) al acestuia. Acesta din urmă prevede obligația statelor membre de a efectua o revizuire a restricțiilor aplicabile muncii temporare, înaintea termenului de transpunere a Directivei 2008/104, pentru a verifica dacă ele sunt justificate de „motivele menționate la alineatul (1)”. Întinderea alineatului (1) al acestui articol s-ar limita, așadar, să definească obiectul revizurii respective. Alineatul (1) al acestui articol nu ar impune statelor membre, printre altele, o obligație de rezultat pentru a se asigura că restricțiile existente în legislațiile lor sunt justificate efectiv de motive de interes general.

2. Interpretarea literală și teleologică

26. Potrivit articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104, interdicțiile și restricțiile privind utilizarea muncii temporare „se justifică numai pe motive de interes general”; urmează astfel o listă indicativă cu aceste motive.

4 — Părțile din litigiul principal și guvernul maghiar. Aceeași poziție este exprimată și de instanța de trimitere. Guvernele francez și polonez nu au formulat observații cu privire la această problemă.

5 — Reclamanta din litigiul principal, precum și guvernele finlandez, german, suedez și norvegian. Comisia, care și-a modificat poziția în cursul procedurii, pare să propună aceeași interpretare.

27. Observăm că termenii respectivi întăresc interpretarea dispoziției în cauză potrivit căreia restricțiile care nu se justifică pe motive de interes general, fiind prevăzută inclusiv o listă indicativă⁶, sunt incompatibile cu dreptul Uniunii. Astfel, în cazul în care dispoziția în cauză nu s-ar pronunța nicidecum cu privire la compatibilitatea restricțiilor cu dreptul Uniunii, teza potrivit căreia acestea „se justifică numai” pe motive de interes general și-ar pierde sensul.

28. Acești termeni exprimă în mod clar o normă materială care implică interdicția restricțiilor nejustificate. Contrar susținerilor mai multor părți⁷, considerăm că ar fi dificil să se admită că este vorba despre o dispoziție pur procedurală, asemănătoare cu cele conținute în următoarele alineate ale aceluiași articol 4.

29. Această interpretare pare să fie susținută de considerațiile teleologice care stau la baza reglementării în discuție.

30. Niciuna dintre părți nu contestă că Directiva 2008/104 are în vedere, pe de o parte, condițiile de muncă ale lucrătorilor temporari și, pe de altă parte, condițiile aplicabile utilizării muncii temporare.

31. Acest dublu obiectiv – care este reflectat chiar în titlul Directivei 2008/104⁸ – este reluat în articolul 2 din directiva menționată, care se referă, pe de o parte, la necesitatea de a asigura protecția lucrătorilor temporari și de a îmbunătăți calitatea muncii temporare, în special prin asigurarea respectării principiului egalității de tratament în privința lucrătorilor temporari, și, pe de altă parte, la necesitatea de a stabili un cadru adecvat pentru munca temporară pentru a contribui în mod eficient la crearea de locuri de muncă și la dezvoltarea formelor flexibile de muncă⁹.

32. Cele două aspecte ale acestui obiectiv sunt complementare, astfel încât nu pare coerent să le separăm. Creșterea nivelului de protecție a lucrătorilor temporari poate repune astfel în discuție necesitatea anumitor interdicții sau restricții existente, ceea ce ar trebui să permită o deschidere mai mare spre această formă de muncă¹⁰.

6 — În ceea ce privește caracterul neexhaustiv al acestei liste, a se vedea punctul 100 din prezentele concluzii.

7 — Guvernele finlandez, german, suedez, norvegian, precum și – în ședință – Comisia.

8 — Titlul care figurează în propunerea legislativă inițială, „directiva [...] privind condițiile de muncă ale lucrătorilor temporari”, a fost modificat cu ocazia lecturii în Parlamentul European pentru a deveni „directiva [...] privind munca prin agent de muncă temporară”, pentru motivul că „obiectul și conținutul directivei supuse examinării nu se limitează la «condițiile de muncă», ci se extind la promovarea și reglementarea sectorului agențiilor de muncă temporară”, inserându-se de asemenea în conformitate cu directivele anterioare privind munca pe fracțiune de normă și munca pe durată determinată (a se vedea expunerea de motive a Rezoluției legislative a Parlamentului European, A5-0356/2002 din 23 octombrie 2002, amendamentul 1).

9 — Considerentele (9)-(11) ale Directivei 2008/104 subliniază astfel importanța noilor forme de organizare a muncii pentru crearea de locuri de muncă, una dintre axele principale ale Strategiei de la Lisabona.

10 — A se vedea considerentul (18) al Directivei 2008/104.

33. Într-o anumită măsură, este vorba despre un aspect comun al celor trei acte ale Uniunii Europene privind munca atipică, raporturile de muncă parțială sau temporară¹¹. Acțiunea Uniunii în acest domeniu a avut drept obiectiv global dezvoltarea formelor flexibile de muncă, urmărind în același timp atingerea unui nou nivel de armonizare a dreptului social¹². Modelul normativ care stă la baza acestei acțiuni, întemeiat pe căutarea unui echilibru între flexibilitatea și securitatea pe piața muncii, a fost denumit „flexicuritate”¹³.

34. Utilizarea formelor flexibile de muncă ar trebui să permită, potrivit acestui model, consolidarea capacității de adaptare a pieței muncii, crearea mai multor locuri de muncă, precum și îmbunătățirea accesului anumitor grupuri defavorizate precum lucrătorii tineri la munca pe durată nedeterminată. Pentru unii dintre ei, acest tip de muncă ar putea servi drept platformă – „stepping stone” – pe piața muncii¹⁴.

35. Dualitatea obiectivului său se regăsește în structura Directivei 2008/104, care, exceptând dispozițiile introductive (domeniul de aplicare, obiect, definiții) și finale, se formulează în jurul a două axe, și anume capitolul II din aceasta, consacrat în întregime condițiilor de muncă ale lucrătorilor temporari, și articolul 4 din directiva menționată, introdus în capitolul I, referitor la restricțiile privind utilizarea muncii temporare.

36. Or, nu vedem în ce măsură articolul 4 menționat ar putea contribui la obiectivele Directivei 2008/104 în cazul în care ar prevedea doar o simplă obligație a statelor membre de a identifica obstacolele în calea muncii temporare, fără a lega de aceasta niciun fel de consecințe obligatorii.

37. În opinia noastră, interpretat în lumina obiectivului său, articolul 4 menționat trebuie interpretat în sensul că prevede nu numai obligații procedurale [alineatele (2)-(5)], dar și o normă materială [alineatul (1)]. Această normă materială interzice menținerea restricțiilor privind utilizarea muncii temporare atunci când acestea nu se justifică, ținând seama în special de armonizarea condițiilor minime de muncă¹⁵.

38. Alineatele (2)-(5) ale articolului 4 menționat prevăd un mecanism procedural care urmărește să contribuie la punerea în aplicare a acestei interdicții, prin revizuirea restricțiilor existente la nivel național, în completarea mijloacelor obișnuite de punere în aplicare a dreptului Uniunii. În cazul în care alineatul (1) al aceluiași articol nu ar cuprinde interdicția restricțiilor nejustificate, acest mecanism procedural nu ar avea motive să existe.

39. Nu este rezonabil, în opinia noastră, să se susțină că legiuitorul Uniunii a intenționat să prevadă doar că statele membre întocmesc un inventar al restricțiilor care nu este obligatoriu, cu titlu pur informativ și fără niciun fel de consecințe. Comisia are dreptul să adune astfel de informații în cadrul misiunii generale care îi revine în temeiul tratatelor de a asigura aplicarea dreptului Uniunii.

11 — Pe lângă Directiva 2008/104, este vorba despre Directiva 97/81/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind acordul-cadru cu privire la munca pe fracțiune de normă, încheiat de UCIFE, CEIP și CES (JO 1998, L 14, p. 9, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 35) și despre Directiva 1999/70/CE a Consiliului din 28 iunie 1999 privind acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată, încheiat între CES, UNICE și CEEP (JO L 175, p. 43, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 129).

12 — Acest obiectiv este cel care a stat la baza propunerilor consecutive ale Comisiei în materie de muncă atipică: Propunerea de directivă a Consiliului de completare a măsurilor pentru promovarea îmbunătățirii securității și a sănătății lucrătorilor temporari [COM(90)228 final, prezentată de Comisie la 29 iunie 1990], care a avut în mare măsură un rezultat nefavorabil, și Propunerea SEC(1995) 1540, care a inițiat consultarea partenerilor sociali și a condus la adoptarea a două acorduri-cadru privind munca pe fracțiune de normă și munca pe durată determinată.

13 — A se vedea principiile comune ale flexicurității adoptate de Consiliu la 5 și la 6 decembrie 2007 și aprobate de Consiliul European la 14 decembrie 2007 (Documentul Consiliului nr. 16201/07). A se vedea de asemenea Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, intitulată „Către principii comune ale flexisecurității: Locuri de muncă mai multe și mai bune prin flexibilitate și securitate” [COM(2007)359 final din 27 iunie 2007].

14 — A se vedea Bell, M., „Between flexicurity and fundamental social rights: the EU directives on atypical work”, în *European law review*, 2012, vol. 37, nr. 1, p. 36, Davies, A., „Regulating atypical work: beyond equality”, în *Resocialising Europe in a time of crisis*, 2013, p. 237.

15 — Această armonizare, în temeiul clauzei privind menținerea nivelului de protecție socială obținut care include și articolul 9 alineatul (2) din Directiva 2008/104, nu trebuie să determine o reducere a nivelului general de protecție a lucrătorilor în domeniul în cauză.

40. Doctrina este cvasi-unanimă în a interpreta articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 în sensul că impune statelor membre obligația de a elimina restricțiile nejustificate privind utilizarea lucrătorilor temporari¹⁶. Unii autori arată că dispoziția menționată urmărește în mod vădit să găsească un echilibru just între libertățile de pe piața internă și dreptul social și că aceasta nu ar avea niciun efect util în cazul în care ar fi interpretată ca o simplă recomandare¹⁷.

41. Același raționament pare să fi inspirat declarația comună a partenerilor sociali la nivel european în sectorul muncii temporare, difuzată cu puțin înaintea adoptării formale a Directivei 2008/104. Pe de o parte, această declarație recunoaște necesitatea de a aduce anumite restricții privind utilizarea muncii temporare pentru a preveni abuzurile, arătând în același timp, pe de altă parte, că restricțiile nejustificate trebuie eliminate¹⁸.

3. Lucrările pregătitoare

42. Lucrările pregătitoare par să pledeze de asemenea în favoarea caracterului obligatoriu al articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104.

43. Anumite părți susțin contrariul¹⁹, subliniind că propunerea de directivă prezentată de Comisie Consiliului Uniunii Europene conținea, la articolul 4 alineatul (2), o dispoziție explicită potrivit căreia statele membre revizuiesc restricțiile privind utilizarea muncii temporare pentru a verifica dacă acestea sunt justificate și, „[î]n cazul unui răspuns negativ, [acestea] le elimină”²⁰. Dat fiind că această ultimă teză a fost retrasă cu ocazia dezbaterilor în cadrul Consiliului²¹, acest lucru ar însemna, potrivit părților respective, că Consiliul nu a intenționat să interzică restricțiile nejustificate.

44. Acest raționament pare să urmeze o pistă falsă.

45. Mai întâi, modificarea adusă de Consiliu în cursul procesului legislativ privește articolul 4 alineatul (2) din Directiva 2008/104 referitor la procedura de revizuire. În schimb, alineatul (1) al acestuia, care este vizat în speță, a fost reluat ca atare în poziția comună adoptată de Consiliu.

46. În plus, lista cu motivele de interes general care figurează la alineatul (1) menționat a fost discutată pe larg în cursul procesului legislativ²². Care sunt motivele pentru care instituțiile ar fi acordat o astfel de importanță dispoziției menționate în cazul în care aceasta ar trebui lipsită de orice caracter obligatoriu?

16 — A se vedea printre altele Bell, M., *op. cit.*, p. 36, Davies, A., *op. cit.*, p. 237, Countouris, N., și Horton, R., „The Temporary Agency Work Directive: Another Broken Promise”, în *Industrial Law Journal*, 2009, vol. 38, nr. 3, p. 335, Lhernould, J.-P., „Le détachement des travailleurs intérimaires dans l’Union européenne”, în *Revue de droit de travail*, 2012, p. 308, Weiss, M., „Regulating Temporary Work in Germany”, în *Temporary agency work in the European Union and the United States*, p. 120-122, Rönmar, M., „The regulation of temporary agency work in Sweden and the impact of the (2008/104/EC) Directive”, în *European Labour Law Journal* (ELLJ), 2010, vol. 1, nr. 3, p. 422-429.

17 — Engels, C., „Regulating temporary work in the European Union: The Agency Directive”, în *Temporary agency work in the European Union and the United States*, 2013, nr. 82, p. 14, respectiv, Mitrus, L., „Ochrona pracowników tymczasowych w świetle prawa unijnego a prawo polskie”, Sobczyk, A. (red.), în *Z problematyki zatrudnienia tymczasowego*, Wolters Kluwer Polska, 2011, p. 18.

18 — Declarația comună a EuroCIETT (Confederația Europeană a Întreprinderilor de Muncă Temporară) și a UNI-Europa (Federația Sindicală Europeană) din 28 mai 2008 referitoare la Directiva privind munca prin agent de muncă temporară, punctele 7 și 14 (<http://www.eurociett.eu/>).

19 — Reclamanta din litigiul principal și guvernul finlandez.

20 — A se vedea Propunerea modificată de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind condițiile de muncă ale lucrătorilor temporari [COM(2002) 701 final din 28 noiembrie 2002] care a înlocuit Propunerea inițială de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind condițiile de muncă ale lucrătorilor temporari [COM(2002) 149 final din 20 martie 2002] în urma primei lecturi în Parlament.

21 — Poziția comună a Consiliului nr. 24/2008 din 15 septembrie 2008 (ST 10599 2008).

22 — Printre altele, Parlamentul a modificat propunerea inițială a Comisiei prin introducerea a trei motive noi care pot justifica restricțiile (considerații privind sănătatea și siguranța și alte riscuri pentru anumite categorii de lucrători sau anumite ramuri de activitate economică, funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și necesitatea de a preveni eventuale abuzuri). A se vedea Rezoluția legislativă a Parlamentului din 21 noiembrie 2002 [P5_TA(2002)0562], precum și expunerea de motive (A5-0356/2002 din 23 octombrie 2002).

47. În această privință, motivele de eliminare a fragmentului în cauză de la alineatul (2) al articolului 4 menționat mai sus, potrivit căruia statele membre trebuiau „să elimine” restricțiile, nu pot fi stabilite cu certitudine. Explicația cea mai plauzibilă pare să fie totuși că Consiliul a eliminat acest fragment întrucât interdicția restricțiilor nejustificate figura deja la alineatul (1), care a rămas neschimbat.

48. Astfel, în expunerea de motive a poziției comune, Consiliul arată că „a reluat, în esență, spiritul amendamentului 34 al Parlamentului”²³, însă „nu a considerat necesar să păstreze fragmentul referitor la eliminarea restricțiilor și interdicțiilor nejustificate”²⁴. Cu ocazia comunicării poziției comune către Parlament, Comisia a arătat că articolul 4 alineatul (2) din Directiva 2008/104 urma amendamentul 34 al Parlamentului, „cu excepția măsurii în care nu se mai referă la obligația statelor membre de a ridica restricțiile [...], deoarece Consiliul nu a considerat necesar să repete efectul interdicției menționat la articolul 4 alineatul (1) sau să precizeze rezultatul final al exercițiului de revizuire”²⁵. Poziția comună a fost aprobată, așadar, de Parlament în temeiul acestor considerații²⁶.

49. Geneza adoptării Directivei 2008/104 este, așadar, în susținerea interpretării potrivit căreia articolul 4 alineatul (1) interzice menținerea restricțiilor privind utilizarea muncii temporare care nu sunt justificate de motive de interes general.

4. Temeiul juridic

50. În sfârșit, guvernul german și-a exprimat îndoiele în ceea ce privește problema dacă temeiul juridic al Directivei 2008/104 ar permite introducerea unei dispoziții materiale privind eliminarea restricțiilor referitoare la utilizarea muncii temporare.

51. Observăm că temeiul juridic al unui act este pertinent pentru interpretarea acestuia în sensul că el poate oferi o anumită clarificare cu privire la obiectivele urmărite de legiuitor. Pe de altă parte, aceasta trebuie luată în considerare pentru a o exclude, dintre diferitele interpretări posibile, pe cea care ar putea conduce la nevaliditatea actului.

52. Directiva 2008/104 se întemeiază pe fostul articol 137 alineatele (1) și (2) CE, care acorda instituțiilor competența să „adopte, prin intermediul directivelor, cerințe minime aplicabile în mod treptat”, în special în ceea ce privește „condițiile de muncă”.

53. Unele părți²⁷ susțin că acest temei juridic exclude posibilitatea de a interpreta articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 în sensul că interzice restricțiile nejustificate privind utilizarea muncii temporare. În opinia acestora, o astfel de restricție nu se referă la „condiții de muncă” și, în plus, nu constituie o „cerință minimă” în sensul fostului articol 137 CE.

54. Logica acestui argument nu ne convinge.

55. Pare evident că Directiva 2008/104 urmărește un dublu obiectiv și că aceasta privește nu numai condițiile de muncă ale lucrătorilor temporari, ci și restricțiile privind utilizarea acestei forme de muncă. Cu alte cuvinte, articolul 4 din aceasta, indiferent de interpretarea sa, nu ar avea sens.

23 — Amendamentul 34 respectiv a separat dispoziția vizată de articolul 4 în două părți distincte, și anume, „prima elimină orice îndoială în ceea ce privește posibilitatea de a menține și/sau de a introduce, în anumite împrejurări, restricții și interdicții privind utilizarea muncii temporare [...], a doua parte consolidează dispozițiile care prevăd revizuirea de către statele membre a acestor restricții”. A se vedea expunerea de motive a Rezoluției legislative a Parlamentului (A5-0356/2002 din 23 octombrie 2002).

24 — Poziția comună nr. 24/2008, punctul 2.2 din expunerea de motive.

25 — Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, în temeiul articolului 251 alineatul (2) al doilea paragraf din Tratatul CE, privind poziția comună a Consiliului în vederea adoptării unei directive a Parlamentului European și a Consiliului privind munca temporară – Acord politic privind o poziție comună (VMQ) [COM(2008) 569 final din 18 septembrie 2008, p. 6].

26 — Rezoluția legislativă a Parlamentului European din 22 octombrie 2008 [P6_TA(2008)0507].

27 — Reclamanta din litigiul principal, guvernele finlandez, german și suedez, precum și – în ședință – Comisia.

56. În această privință, potrivit argumentului părților citate anterior, fostul articol 137 CE nu se opune ca Directiva 2008/104 să se refere la restricțiile privind utilizarea muncii temporare. Aceste părți susțin totuși că temeiul juridic respectiv permite doar să se impună statelor membre obligații foarte „limitate” sau „pur procedurale” în privința unor asemenea restricții.

57. Amintim în această privință că alegerea temeiului juridic al actului trebuie fondată pe elemente obiective, printre care figurează în special scopul și conținutul actului²⁸. Or, nu vedem niciun element obiectiv care ar justifica realizarea unei distincții, în cadrul vechiului Tratat CE, între dispozițiile materiale și dispozițiile procedurale atunci când este vorba despre eliminarea restricțiilor privind utilizarea unei anumite forme de muncă.

58. În cazul în care s-ar considera că temeiul juridic ales pentru Directiva 2008/104 nu permite să se insereze dispozițiile privind utilizarea muncii temporare, această abordare ar conduce la nevaliditatea articolului 4, independent de faptul dacă prevede obligații procedurale sau obligații materiale pentru statele membre.

59. Astfel, argumentul potrivit căruia fostul articol 137 CE permite doar introducerea anumitor obligații procedurale nu este convingător.

60. Trebuie să se ridice în continuare problema dacă interpretarea potrivit căreia articolul 4 din Directiva 2008/104 implică interdicția restricțiilor nejustificate privind utilizarea muncii temporare nu repune în discuție validitatea acestuia.

61. Amintim că, potrivit unei jurisprudențe constante, dacă, prin analiza unui act al Uniunii, se dovedește că aceasta are o dublă finalitate sau că are o componentă dublă și dacă una dintre acestea poate fi identificată ca principală sau preponderentă, iar cealaltă nu este decât accesorie, actul trebuie să aibă un unic temei juridic, mai precis, temeiul impus de finalitatea sau de componenta principală sau preponderentă.

62. Numai cu titlu excepțional, dacă se stabilește că actul urmărește concomitent mai multe obiective care sunt legate în mod indisolubil, fără ca vreunul să fie accesoriu și indirect în raport cu celălalt, un astfel de act trebuie adoptat pe baza diferitor temeiuri juridice corespunzătoare²⁹.

63. Componenta principală a Directivei 2008/104 este constituită din dispozițiile acesteia în materia condițiilor de muncă, articolul 4 din aceasta ocupând în mod clar o poziție accesorie. Această relație reiese, pe de o parte, din structura Directivei 2008/104 (un capitol întreg fiind consacrat condițiilor de muncă) și, pe de altă parte, din raționamentul urmat la adoptarea acesteia: numai o dată realizată armonizarea condițiilor de muncă, o anumită liberalizare a muncii temporare se poate dovedi justificată.

64. Faptul că Directiva 2008/104 are legătură cu dispozițiile sociale din tratat nu o împiedică, așadar, să urmărească obiectivul accesoriu referitor la eliminarea anumitor restricții privind munca temporară.

28 — A se vedea printre altele Hotărârea Comisia/Parlamentul și Consiliul (C-411/06, EU:C:2009:518, punctul 45 și jurisprudența citată).

29 — A se vedea între altele Hotărârea Huber (C-336/00, EU:C:2002:509, punctul 31).

65. Cu titlu de exemplu, observăm că Directiva 97/81 privind munca pe fracțiuni de normă, care a fost adoptată pe baza dispozițiilor sociale din tratat, urmărește de asemenea o dublă finalitate care constă, pe de o parte, în promovarea muncii pe fracțiuni de normă și, pe de altă parte, în eliminarea discriminărilor dintre lucrătorii pe fracțiuni de normă și lucrătorii cu normă întreagă. În plus, această directivă conține o dispoziție prin care se urmărește eliminarea obstacolelor în calea muncii pe fracțiuni de normă³⁰.

66. Având în vedere aceste considerații, apreciem că Directiva 2008/104 a fost adoptată în mod corect pe baza fostului articol 137 CE, fără a se face referire la fostul articol 47 alineatul (2) CE și la fostul articol 55 CE referitor la servicii, în pofida faptului că aceasta conține, la articolul 4, anumite dispoziții aplicabile restricțiilor privind prestarea serviciilor în materie de muncă temporară.

5. Compatibilitatea cu articolul 28 din cartă

67. Invocând principiul autonomiei partenerilor sociali, reclamanta din litigiul principal contestă și faptul că interdicția restricțiilor nejustificate privind utilizarea muncii temporare poate fi aplicată clauzelor din convențiile colective. Astfel de clauze beneficiază, în opinia sa, de o imunitate care decurge din dreptul fundamental la negociere colectivă consacrat de articolul 28 din cartă.

68. Reamintim că, potrivit unei jurisprudențe constante, articolele 45 TFUE, 49 TFUE și 56 TFUE nu reglementează numai acțiunile autorităților publice, ci sunt aplicabile în egală măsură normelor de altă natură care vizează să reglementeze în mod colectiv munca salariată, munca independentă și prestarea serviciilor. Curtea a reafirmat în numeroase rânduri că convențiile colective nu sunt eliminate din domeniul de aplicare al dispozițiilor referitoare la libertățile consacrate prin tratat³¹. Astfel, în măsura în care o convenție colectivă conține o dispoziție care restrânge utilizarea lucrătorilor temporari, aceasta intră în domeniul de aplicare al articolului 56 TFUE.

69. Deși autonomia partenerilor sociali este recunoscută pe deplin în dreptul Uniunii, dreptul acestora de a negocia și de a încheia convenții colective trebuie să fie exercitat cu respectarea dreptului, inclusiv a dreptului Uniunii³².

70. Curtea a statuat astfel că partenerii sociali trebuie să acționeze în conformitate cu dispozițiile de drept derivat al Uniunii care transpun principiul nediscriminării în domeniul încadrării în muncă și al ocupării forței de muncă. Faptul că dreptul derivat al Uniunii se opune unei dispoziții dintr-un contract colectiv nu aduce atingere dreptului de a negocia și de a încheia convenții colective recunoscut la articolul 28 din cartă³³. În cazul în care o dispoziție dintr-o convenție colectivă este contrară dreptului Uniunii, instanța trebuie să înlăture aplicarea acestei dispoziții³⁴.

30 — A se vedea articolul 5 alineatul (1) din Directiva 97/81, precum și Hotărârea Michaeler și alții (C-55/07 și C-56/07, EU:C:2008:248) și Hotărârea Bruno și alții (C-395/08 și C-396/08, EU:C:2010:329, punctul 78). Directiva menționată a fost adoptată pe baza articolului 4 alineatul (2) din Acordul privind politica socială, anexat la Tratatul CE, care a fost integrat în continuare în capitolul social din Tratatul CE [articolul 139 alineatul (2) CE].

31 — Hotărârea Laval un Partneri (C-341/05, EU:C:2007:809, punctul 98), precum și Hotărârea The International Transport Workers' Federation și The Finnish Seamen's Union (C-438/05, EU:C:2007:772, punctele 33 și 54 și jurisprudența citată).

32 — Hotărârea Prigge și alții (C-447/09, EU:C:2011:573, punctul 47), precum și Hotărârea Erny (C-172/11, EU:C:2012:399, punctul 50). Această considerație se regăsește în considerentul (19) al Directivei 2008/104.

33 — Hotărârea Hennigs și Mai (C-297/10 și C-298/10, EU:C:2011:560, punctele 68 și 78).

34 — A se vedea Concluziile avocatului general Sharpston prezentate în cauza Österreichischer Gewerkschaftsbund (C-476/12, EU:C:2014:89, punctul 51).

71. În opinia noastră, aceste considerații se aplică cu aceeași autoritate articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104, din moment ce este vorba despre o normă imperativă care pune în aplicare o libertate consacrată prin tratat și care nu este însoțită de o derogare în favoarea convențiilor colective³⁵.

72. Această abordare este în concordanță cu faptul că dispozițiile din directivele Uniunii în domeniul dreptului muncii pot fi puse în aplicare nu numai prin intermediul legislației, ci și prin intermediul convențiilor colective cu aplicare generală. Astfel, în temeiul articolului 11 alineatul (1) din Directiva 2008/104, statele membre sunt obligate nu numai să adopte măsurile necesare conformării cu directiva menționată, dar și să se asigure că partenerii sociali introduc dispozițiile necesare printr-un acord.

73. În această privință, nu vedem niciun motiv valabil să se susțină că convențiile colective ar trebui să fie privilegiate în raport cu legislația statelor membre și să nu intre sub incidența dreptului Uniunii.

74. Aceste considerații nu implică nicidecum că libera prestare a serviciilor primează asupra dreptului de negociere colectivă. Faptul de a prevedea, prin dispoziții imperative, anumite limite ale conținutului convențiilor colective nu aduce atingere exercitării acestui drept fundamental.

75. Dreptul de negociere colectivă consacrat la articolul 28 din cartă nu se opune, așadar, interpretării articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 potrivit căreia restricțiile prevăzute de convențiile colective privind utilizarea muncii temporare trebuie justificate de motive de interes general, sub sancțiunea de a fi declarate incompatibile cu dreptul Uniunii.

6. Rolul instanțelor naționale

76. Dorim să atragem atenția Curții cu privire la o interpretare teleologică mai generală.

77. Ordinea juridică a Uniunii se întemeiază pe principiul systemic care recunoaște rolul esențial al instanțelor naționale în punerea în aplicare a dispozițiilor sale.

78. În cadrul sistemului instituit la articolul 267 TFUE, funcțiile atribuite instanțelor naționale și, respectiv, Curții sunt esențiale în raport cu natura însăși a dreptului Uniunii. O dispoziție care ar priva instanțele statelor membre de competențele privind interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii și care ar priva Curtea de competența sa de a răspunde la întrebările preliminare cu care este sesizată ar denatura competențele pe care tratatele le conferă instituțiilor Uniunii și statelor membre și care sunt esențiale pentru a asigura însăși natura dreptului Uniunii³⁶.

79. Interpretarea susținută de anumite state membre în prezenta cauză, potrivit căreia statele membre trebuie să revizuiască restricțiile privind utilizarea muncii temporare fără constrângeri în ceea ce privește rezultatul acestei examinări, pare să nu se concilieze cu acest principiu.

80. Potrivit acestei interpretări, numai administrațiile statelor membre, la care se adaugă eventual partenerii sociali, ar fi competente să identifice restricțiile privind utilizarea muncii temporare și să efectueze procesul care trebuie să conducă în mod logic la modificarea sau la eliminarea celor care nu sunt justificate.

35 — Dimpotrivă, o derogare în acest sens este prevăzută la articolul 5 alineatul (3) din Directiva 2008/104 referitor la principiul egalității de tratament între lucrătorii temporari.

36 — Avizul 1/09 (EU:C:2011:123, punctele 85 și 89).

81. Guvernul german, în observațiile sale scrise, se referă în această privință la o „administrative Überprüfung” (reexaminare administrativă), admițând totodată că articolul 4 din Directiva 2008/104 în discuție ar putea, conform sensului și finalității sale, să conțină o obligație nescrisă de a elimina sau de a adapta restricțiile care nu pot fi justificate.

82. Comisia a arătat la ședință³⁷ că interpretarea potrivit căreia articolul 4 din Directiva 2008/104 prevede numai obligații procedurale nu îl lipsește de efect util. Potrivit Comisiei, de fiecare dată când ar fi informată cu privire la existența unei restricții, ar putea iniția un dialog cu autoritățile statului membru vizat pentru a găsi cel mai bun mijloc de a asigura conformitatea dispoziției cu directiva menționată. Aceasta ar putea iniția de asemenea o procedură în constatarea neîndeplinirii obligațiilor.

83. De asemenea, unii autori critică articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104, subliniind că acesta ar fi riscat să lase instanțelor sarcina de a aprecia justificarea restricțiilor și proporționalitatea acestora. În opinia lor, în cazul în care aplicarea motivelor de interes general și a criteriului de proporționalitate ar fi lăsată la aprecierea instanțelor, aceasta ar fi riscantă și imprevizibilă în mare măsură, după imaginea „nisipurilor mișcătoare”³⁸.

84. Or, în opinia noastră, ar fi contrar fundamentelor sistemului de drept al Uniunii să se atribuie organelor administrative competența exclusivă pentru a verifica compatibilitatea legislației naționale cu o directivă a Uniunii, retrăgând în același timp această competență instanțelor naționale.

85. Observăm că această abordare nu numai că ar exclude instanțele naționale din procesul de punere în aplicare a articolului 4 din Directiva 2008/104, dar ar repune de asemenea în discuție competența acestora în ceea ce privește examinarea restricțiilor aplicabile muncii temporare prin prisma articolului 56 TFUE.

86. O astfel de abordare pare că nu se poate concilia cu finalitatea sistemului de drept al Uniunii, dat fiind că aceasta ar lipsi instanțele statelor membre de sarcina principală care le-a fost atribuită în ceea ce privește punerea în aplicare a dreptului Uniunii.

7. Concluzie intermediară

87. Potrivit considerentului (22) al Directivei 2008/104, aceasta trebuie să fie pusă în aplicare în conformitate cu dispozițiile de drept primar, în special cele aplicabile serviciilor. Trebuie să analizăm, așadar, legătura existentă între articolul 56 TFUE și articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104.

88. Observăm că *ratio legis* care stă la baza articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 nu coincide cu cea a principiului liberei circulații a serviciilor. Articolul 4 alineatul (1) menționat urmărește să elimine astfel obstacolele nejustificate în calea muncii temporare în scopul promovării acestei forme flexibile de muncă și, astfel, să contribuie la crearea de locuri de muncă și la introducerea pe piața muncii.

89. Cu toate acestea, dat fiind că munca temporară implică existența unor intermediari (întreprinderile de muncă temporară), orice restricție privind această formă de muncă constituie de asemenea o restricție privind serviciile prestate de aceste întreprinderi. Liberalizarea acestei forme de muncă implică, așadar, liberalizarea serviciilor de muncă temporară, întrucât este vorba despre două aspecte ale aceleiași probleme.

37 — În observațiile sale scrise, Comisia a propus o interpretare diferită, susținând că articolul 4 menționat interzice menținerea restricțiilor nejustificate privind utilizarea muncii temporare.

38 — Robin-Olivier, S., „A French reading of Directiva 2008/104 on temporary agency work”, în *European labour law journal*, 2010, vol. 1, nr. 3, p. 404.

90. Astfel, articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104, deși are în vedere restricțiile privind „utilizarea muncii temporare” și se referă, așadar, mai întâi, la situația acesteia din urmă³⁹, se aplică de asemenea, prin extindere, restricțiilor privind serviciile agenților temporari.

91. Observăm că interdicția restricțiilor privind libera prestare a serviciilor de către întreprinderile de muncă temporară rezultă deja din articolul 56 TFUE⁴⁰. În măsura în care restricțiile privind utilizarea lucrătorilor temporari se opun de asemenea serviciilor prestate de întreprinderile de muncă temporară, articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 concretizează interdicția care decurge din articolul 56 TFUE.

92. În această privință, articolul 4 alineatul (1) menționat precizează motivele imperative de interes general care sunt în măsură în special să justifice astfel de restricții. Pe de altă parte, acesta extinde aplicarea principiului liberei prestări a serviciilor la situațiile interne, dat fiind că este vorba în prezent despre un domeniu armonizat al dreptului Uniunii și că aplicarea Directivei 2008/104 nu implică identificarea unui element transfrontalier.

93. În încheiere, propunem să se răspundă la prima întrebare în sensul că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 interzice menținerea sau introducerea interdicțiilor sau a restricțiilor privind utilizarea lucrătorilor temporari care nu sunt justificate de motive de interes general privind, printre altele, protecția lucrătorilor temporari, cerințele privind siguranța și sănătatea la locul de muncă sau necesitatea de a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și prevenirea abuzurilor.

8. Cu privire la consecințele unei interpretări diferite

94. În ipoteza în care Curtea ar decide să nu urmeze propunerea noastră și ar interpreta articolul 4 alineatul (1) menționat ca fiind nevalid sau lipsit de orice valoare normativă, considerăm că ar fi util pentru Curte să amintească în mod explicit în hotărâre că articolul 56 TFUE este aplicabil pe deplin restricțiilor precum cele prevăzute în speță.

95. Această precizare pare deosebit de importantă, din moment ce anumite părți par să susțină că restricțiile în discuție nu sunt supuse controlului instanțelor naționale nici în temeiul articolului 4 din Directiva 2008/104 (în măsura în care articolul menționat ar prevedea doar obligații procedurale), nici prin prisma articolului 56 TFUE (în ceea ce privește un domeniu armonizat)⁴¹.

96. Dreptul derivat nu poate limita domeniul de aplicare al libertăților fundamentale. În ipoteza în care Curtea ar considera că Directiva 2008/104 nu interzice menținerea restricțiilor privind munca temporară, ar mai reveni instanței naționale sarcina de a verifica dacă aceste restricții pot fi justificate în temeiul articolului 56 TFUE.

97. Observăm în această privință că reglementarea în discuție poate să producă în mod evident efecte transfrontaliere pertinente în temeiul articolului 56 TFUE, care continuă să fie, așadar, potențial aplicabil în litigiul principal⁴².

39 — De exemplu, interdicția de a încheia un contract de muncă pe durată nedeterminată cu un lucrător temporar, interdicția de a utiliza munca temporară în scopul integrării în întreprinderea utilizatoare sau interdicția de a angaja persoane cu handicap ca lucrători temporari [a se vedea Raportul serviciilor Comisiei privind lucrările grupului de experți referitoare la transpunerea Directivei 2008/104, august 2011, p. 29 și 31, precum și Raportul Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind aplicarea Directivei 2008/104/CE privind munca prin agent de muncă temporară, COM(2014) 176 final din 21 martie 2014, p. 12 și 13].

40 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea Comisia/Belgia (C-397/10, EU:C:2011:444), precum și Hotărârea Strojírny Prostějov și ACO Industries Tábor (C-53/13 și C-80/13, EU:C:2014:2011).

41 — A se vedea punctele 80-83 din prezentele concluzii.

42 — A se vedea punctele 145 și 146 din prezentele concluzii.

B – *Cu privire la justificarea restricției în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 (a doua întrebare)*

1. Observații introductive

98. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere urmărește să afle dacă o dispoziție precum cea prevăzută de clauza 29 alineatul 1 din convenția sectorială constituie o restricție în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 și, dacă este cazul, dacă aceasta poate fi justificată.

99. Amintim că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 prevede că restricțiile se pot justifica numai pe motive de interes general privind în special protecția lucrătorilor temporari, cerințele privind siguranța și sănătatea la locul de muncă sau necesitatea de a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și prevenirea abuzurilor.

100. Astfel cum dovedește utilizarea termenului „în special”, nu este vorba despre o listă exhaustivă. Prin urmare, din textul dispoziției citate anterior rezultă că aceasta oferă posibilitatea, admisă deja în cadrul aplicării libertăților consacrate prin tratat, de a justifica prin motive imperative de interes general restricțiile aplicabile fără a distinge între prestatorii naționali și cei din alte state membre.

101. Amintim în această privință că articolul 56 TFUE nu impune numai înlăturarea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie sau naționalitate a prestatorilor de servicii stabiliți în alt stat membru, ci și înlăturarea oricărei restricții – chiar dacă aceasta se aplică fără a distinge între prestatorii naționali și cei din alte state membre – atunci când este de natură să interzică, să îngreuneze sau să facă mai puțin atractive activitățile prestatorului stabilit în alt stat membru, unde acesta furnizează în mod legal servicii similare⁴³.

102. O astfel de restricție care se aplică fără deosebire poate fi justificată totuși atunci când corespunde unor motive imperative de interes general, în măsura în care acest interes nu este garantat de normele cărora le este supus prestatorul în statul membru în care este stabilit și în măsura în care acestea sunt de natură să asigure realizarea obiectivului pe care îl urmăresc și nu depășesc ceea ce este necesar pentru atingerea lui⁴⁴.

103. Aceste considerații, care se aplică, în principiu, într-un domeniu care nu a făcut obiectul unei armonizări la nivelul Uniunii, sunt de asemenea pertinente în speță, dat fiind că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 concretizează articolul 56 TFUE în domeniul muncii temporare.

104. Observăm în această privință că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 înglobează restricțiile aplicabile serviciilor întreprinderilor de muncă temporară, în măsura în care aceste restricții limitează utilizarea lucrătorilor temporari. Articolul 56 TFUE continuă să fie, așadar, aplicabil dispozițiilor naționale care afectează serviciile întreprinderilor de muncă temporară, altele decât cele privind „utilizarea muncii temporare”⁴⁵.

43 — Hotărârea Portugalia Construções (C-164/99, EU:C:2002:40, punctul 16 și jurisprudența citată).

44 — Hotărârea Säger (C-76/90, EU:C:1991:331, punctul 15), precum și Hotărârea Strojírny Prostějov și ACO Industries Tábor (EU:C:2014:2011, punctul 44). Printre motivele imperative de interes general recunoscute deja de Curte figurează protecția lucrătorilor (a se vedea Hotărârea Portugalia Construções, EU:C:2002:40, punctul 20).

45 — A se vedea Hotărârea Strojírny Prostějov și ACO Industries Tábor (EU:C:2014:2011). De asemenea, cerințele naționale în materia înregistrării, autorizării, certificării, garanției financiare sau controlului întreprinderilor de muncă temporară sunt excluse din domeniul de aplicare al Directivei 2008/104 în temeiul articolului 4 alineatul (4) din aceasta și rămân, așadar, supuse în mod potențial articolelor 49 TFUE și 56 TFUE.

105. Aplicarea coerentă a dispozițiilor în cauză impune ca cerințele în vederea unei justificări a restricțiilor prevăzute la articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 să fie identice cu cele aplicabile în temeiul articolului 56 TFUE. Această considerație este coroborată cu legătura strânsă existentă între aceste dispoziții, precum și cu considerentul (22) al Directivei 2008/104, care amintește necesitatea aplicării dispozițiilor sale în conformitate cu dreptul primar privind libertatea de a presta servicii și libertatea de stabilire.

2. Cu privire la obiectul restricțiilor

106. În ceea ce privește clauza care face obiectul litigiului principal, observăm că aceasta este constituită din două dispoziții distincte:

- prima dispoziție, care descrie natura sarcinilor care pot fi atribuite lucrătorilor temporari, are în vedere numai sarcinile care sunt „limitate în timp sau prin natura lor” și care, „pentru motivul urgenței, duratei limitate a muncii, cunoștințelor profesionale necesare ori a aparatelor speciale necesare sau pentru alte motive comparabile”, nu pot fi efectuate de personalul propriu al întreprinderii în cauză și
- a doua dispoziție, care urmărește să limiteze durata angajării unui lucrător temporar într-o anumită întreprindere, califică drept „indezirabile” situațiile în care lucrătorii temporari „își desfășoară activitatea în cadrul activității normale a unei întreprinderi pe lângă lucrătorii care fac parte din personalul de bază al acesteia și pe o perioadă mai lungă, sub aceeași conducere”.

107. Coroborarea acestor două dispoziții limitează, așadar, posibilitatea de a recurge la forță de muncă temporară, în funcție, pe de o parte, de natura sarcinilor executate și, pe de altă parte, de durata acestora. Dispozițiile menționate restrâng astfel utilizarea acestei forme de muncă și au de asemenea un efect restrictiv asupra serviciilor întreprinderilor de muncă temporară, astfel încât ele constituie în mod incontestabil restricții în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104.

3. Cu privire la justificarea pe motive de interes general

108. Majoritatea părților la procedură, cu excepția părâtei din litigiul principal, susțin că restricțiile în discuție sunt justificate de un motiv de interes general privind necesitatea de a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și prevenirea abuzurilor.

109. După cum explică guvernul finlandez, este vorba astfel să se prevină ca o sarcină care se înscrie în raporturi de muncă stabile să nu fie încredințată, fără un motiv just, lucrătorilor temporari și să garanteze astfel ca utilizarea muncii temporare să nu se exprime prin pierderea locurilor de muncă în întreprinderea utilizatoare.

110. Observăm, în această privință, că rezultă din considerațiile care stau la baza adoptării Directivei 2008/104 că munca temporară nu este considerată un înlocuitor pentru forme stabile de muncă.

111. Pe de o parte, acțiunea legislativă a Uniunii în domeniul dreptului muncii se întemeiază pe premisa fundamentală potrivit căreia contractele pe durată nedeterminată constituie forma generală a raporturilor de muncă⁴⁶. Dispozițiile Directivei 2008/104, în special articolul 6 din aceasta referitor la accesul lucrătorilor temporari la un loc de muncă în întreprinderea utilizatoare, demonstrează de asemenea că angajarea directă constituie un raport de muncă privilegiat în raport cu angajarea temporară.

46 — A se vedea considerentul (15) al Directivei 2008/104, precum și punctul 7 din considerațiile generale cu privire la acordul-cadru prevăzut de Directiva 1999/70. A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Jääskinen prezentate în cauza Jansen (C-313/10, EU:C:2011:593, punctul 57).

112. Pe de altă parte, din definițiile care figurează la articolul 3 din Directiva 2008/104 reiese că munca temporară implică raporturi existente „temporar”⁴⁷. Se poate deduce de aici că această formă de muncă nu este adaptată la toate împrejurările, în special atunci când nevoia de forță de muncă este permanentă.

113. Și totuși, Directiva 2008/104 nu definește munca temporară și nu urmărește nici să enumere cazurile care pot justifica utilizarea acestei forme de muncă. Considerentul (12) al acesteia amintește, în schimb, că ea urmărește să respecte diversitatea piețelor muncii.

114. Întrucât legiuitorul Uniunii a ales să nu delimiteze situațiile care justifică utilizarea muncii temporare, statele membre au păstrat o marjă de apreciere semnificativă în această privință.

115. Această marjă de apreciere largă decurge din competența statelor membre în vederea efectuării alegerilor politice care afectează dezvoltarea pieței muncii și a legiferării, în consecință, cu respectarea dreptului Uniunii. Aceasta este confirmată de asemenea de existența clauzei privind menținerea nivelului de protecție socială obținut, prevăzută la articolul 9 alineatul (2) din Directiva 2008/104. Astfel, statele membre trebuie să dispună de o libertate de acțiune importantă pentru a se asigura că eliminarea anumitor restricții nu conduce la o reducere a nivelului general de protecție a lucrătorilor în domeniul în cauză.

116. În opinia noastră, un stat membru poate, fără a depăși limitele acestei marje de apreciere, să prevadă că utilizarea muncii temporare este permisă în împrejurări conforme cu natura temporară a acestei forme de muncă, subînțelegându-se că aceasta din urmă nu ar trebui utilizată în defavoarea angajării directe.

117. Revine instanței de trimitere sarcina de a stabili dacă clauza 29 alineatul 1 din convenția sectorială avută în vedere de litigiul principal este justificată în temeiul acestei din urmă considerații.

118. Cu toate acestea, dorim să observăm că formularea dispoziției menționate urmărește să arate că aceasta este situația.

119. Pe de o parte, având în vedere natura muncii temporare descrise la punctele 111 și 112 de mai sus, pare justificat să se restrângă utilizarea acestei forme de muncă, astfel cum prevede clauza 29 alineatul 1 din convenția sectorială, la „compensarea perioadelor cu volum excesiv de activitate sau la alte sarcini limitate în timp sau prin natura lor, care nu pot fi încredințate [de întreprinderile utilizatoare] lucrătorilor proprii pentru motivul urgenței, duratei limitate a muncii, cunoștințelor profesionale necesare ori a aparatelor speciale necesare sau pentru alte motive comparabile”.

120. Pe de altă parte, în măsura în care dispoziția în litigiu interzice repartizarea lucrătorilor temporari alături de propriii salariați ai întreprinderii o „lungă perioadă”, aceasta are, în opinia noastră, un obiectiv legitim prin care se urmărește limitarea abuzurilor privind utilizarea acestei forme de muncă. Astfel, în conformitate cu orientările care stau la baza reglementării Uniunii, utilizarea muncii temporare nu ar trebui să se aplice în defavoarea angajării directe, ci, dimpotrivă, ar trebui să poată conduce spre forme de angajare mai sigure.

121. Or, menținerea, o lungă perioadă, a raporturilor de muncă temporară, în condițiile în care acestea trebuie, prin natura lor, să rămână temporare, poate constitui indiciul unui abuz cu privire la această formă de muncă.

47 — A se vedea definițiile noțiunilor „agent de muncă temporară”, „lucrător temporar” și „întreprindere utilizatoare”, prevăzute la articolul 3 alineatul (1) literele (b)-(d) din Directiva 2008/104.

122. Observăm că adoptarea măsurilor privind prevenirea abuzurilor în încheierea contractelor de muncă temporară nu pot justifica o excludere aproape generală a acestei forme de muncă, cum ar fi, de exemplu, interzicerea muncii temporare în orice sector economic sau stabilirea unei cote pentru acest tip de contract, în lipsa oricărei alte justificări obiective. Astfel, o măsură privind prevenirea abuzurilor în exercitarea unui drept nu poate echivala cu o contestare a dreptului în discuție.

123. Această situație nu se regăsește în speță, dat fiind că restricțiile în cauză se limitează să descrie motivele obiective care justifică utilizarea forței de muncă temporare și nu urmăresc să elimine această formă de muncă.

124. În consecință, o reglementare națională precum cea avută în vedere în litigiul principal, care, pe de o parte, limitează utilizarea muncii temporare la sarcinile care, având în vedere natura sau durata lor, corespund în mod obiectiv nevoii de forță de muncă temporară și care, pe de altă parte, interzice repartizarea lucrătorilor temporari alături de propriii salariați ai întreprinderii o lungă perioadă, pare justificată de un motiv de interes general privind necesitatea de a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și prevenirea abuzurilor.

4. Cu privire la proporționalitate

125. În ceea ce privește proporționalitatea acestor restricții, subliniem că observațiile părților demonstrează o mare divergență între abordările statelor membre cu privire la eventuale limitări ale muncii temporare⁴⁸.

126. Intensitatea variabilă a limitărilor privind utilizarea muncii temporare în statele membre nu poate avea totuși o incidență asupra aprecierii necesității și proporționalității dispozițiilor examinate⁴⁹.

127. În această privință, deși revine instanței naționale sarcina de a efectua examinarea proporționalității, observăm totuși de la bun început că restricțiile impuse de clauza în litigiu nu par să depășească ceea ce este necesar pentru a asigura finalitatea urmărită de reglementare.

128. Pe de o parte, restricțiile respective sunt strâns legate de obiectivele legitime urmărite, în sensul că acestea urmăresc numai să exprime în termeni concreți natura temporară a muncii, evitând astfel ca această formă de muncă să se substituie angajării directe. Pe de altă parte, atunci când acestea urmăresc în special „alte sarcini” și o „lungă perioadă”, restricțiile respective par suficient de generale pentru a permite luarea în considerare a împrejurărilor individuale aferente diferitor întreprinderi utilizatoare.

5. Concluzie intermediară

129. În încheiere, considerăm că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 nu se opune unei reglementări naționale care, pe de o parte, limitează utilizarea muncii temporare la sarcini care sunt temporare și care, pentru motive obiective, nu pot fi efectuate de lucrătorii angajați direct de întreprinderea utilizatoare și, pe de altă parte, interzice repartizarea lucrătorilor temporari alături de lucrătorii angajați direct de întreprindere pentru efectuarea unor sarcini identice cu cele efectuate de aceștia din urmă o lungă perioadă.

48 — Această indicație este susținută de raportul COM(2014) 176 final, p. 9 și 10.

49 — Hotărârea Mac Quen și alții (C-108/96, EU:C:2001:67, punctele 33 și 34).

C – Cu privire la efectul dispoziției interpretate în ordinea juridică națională (a treia întrebare)

130. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere ridică problema rolului atribuit acesteia de dreptul Uniunii, în cazul în care ar constata că clauza în litigiu este incompatibilă cu articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104.

131. Nu este necesar să se răspundă la această întrebare, ținând seama de propunerea de răspuns la a doua întrebare. Cu toate acestea, o vom analiza pe scurt.

132. Trebuie amintit, mai întâi, că instanțele naționale sunt legate de obligația de interpretare conformă, care se extinde de asemenea la dispozițiile din convențiile colective⁵⁰.

133. Instanța de trimitere urmărește să se stabilească dacă dreptul național este susceptibil de o interpretare conformă cu Directiva 2008/104, în măsura în care această directivă și convenția sectorială par să aibă abordări contradictorii privind munca temporară și dat fiind că dreptul finlandez nu conține dispoziții specifice privind transpunerea interdicției rezultate din articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104.

134. Reamintim, în această privință, că obligația de interpretare conformă nu se limitează la exegeza dispozițiilor interne introduse în vederea transpunerii Directivei 2008/104, ci necesită luarea în considerare a totalității normelor dreptului național pentru a aprecia în ce măsură acesta poate face obiectul unei aplicări astfel încât să nu se ajungă la un rezultat contrar celui avut în vedere de directiva menționată⁵¹.

135. Lipsa unor măsuri de transpunere nu împiedică, așadar, instanța națională de trimitere să verifice, luând în considerare totalitatea normelor de drept intern, dacă aceasta poate identifica, prin intermediul interpretării, o soluție conformă cu dreptul Uniunii.

136. Pentru cazul în care o interpretare conformă nu ar fi posibilă, trebuie să se analizeze dacă articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 produce un efect direct.

137. Dispoziția menționată pare, având în vedere conținutul său, de natură să producă un efect direct. Trebuie să se examineze totuși dacă pârâta din litigiul principal se poate prevala de acesta împotriva unui sindicat al salariaților.

138. Deși Curtea nu a recunoscut întotdeauna efectul direct orizontal al directivelor Uniunii⁵², se poate deduce din jurisprudență că libertățile fundamentale consacrate de tratat au efect direct orizontal, în sensul că ele pot fi invocate în mod direct de o întreprindere împotriva unui sindicat sau a unui grup de sindicate⁵³.

139. Pare logic să se recunoască același efect dispoziției articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104, care concretizează interdicția restricțiilor privind libera prestare a serviciilor în domeniul special al muncii temporare.

50 — A se vedea în acest sens Hotărârea Pfeiffer și alții (C-397/01-C-403/01, EU:C:2004:584, punctele 101 și 119), precum și Concluziile avocatului general Ruiz-Jarabo Colomer prezentate în această cauză (C-397/01-C-403/01, EU:C:2003:245, punctul 59).

51 — Hotărârea Marleasing (C-106/89, EU:C:1990:395, punctul 8), Hotărârea Pfeiffer și alții (EU:C:2004:584, punctul 115), precum și Hotărârea Association de médiation sociale (C-176/12, EU:C:2014:2, punctul 38).

52 — Hotărârea Dominguez (C-282/10, EU:C:2012:33, punctul 42) și Hotărârea Association de médiation sociale (EU:C:2014:2, punctul 36).

53 — A se vedea în acest sens Hotărârea Laval un Partneri (EU:C:2007:809, punctul 98), precum și Concluziile avocatului general Mengozzi prezentate în această cauză (C-341/05, EU:C:2007:291, punctele 159-161) și, în ceea ce privește libertatea de stabilire, Hotărârea International Transport Workers' Federation și Finnish Seamen's Union (EU:C:2007:772, punctul 66).

140. Astfel, înaintea adoptării Directivei 2008/104, măsurile naționale care limitau utilizarea lucrătorilor temporari, opunându-se de asemenea prestării serviciilor în acest domeniu, intrau în mod potențial în domeniul de aplicare al interdicției prevăzute la articolul 56 TFUE. În opinia noastră, ar fi puțin coerent să se permită unor asemenea măsuri să nu facă obiectul acestei interdicții pentru simplul motiv că aceasta din urmă își află în prezent expresia specifică în Directiva 2008/104 și că, în principiu, directivele nu se aplică în mod direct relațiilor dintre particulari.

141. Din considerente de precizie, menționăm că nu avem intenția să îmbunătățim discuția privind efectul direct orizontal care poate fi exercitat prin anumite principii de drept al Uniunii, în special atunci când se concretizează prin directive⁵⁴.

142. Situația în speță este, în opinia noastră, mult mai puțin controversată, în măsura în care articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 nu afectează nicidecum conținutul material al articolului 56 TFUE, care dispune de altfel de un efect direct în anumite relații orizontale în temeiul jurisprudenței existente.

143. Astfel, articolul 4 alineatul (1) menționat se limitează să enunțe o interdicție a restricțiilor nejustificate privind munca temporară într-un act de drept derivat care procedează la o armonizare a acestui domeniu (în condițiile în care aceste restricții intrau anterior sub incidența articolului 56 TFUE), precum și să precizeze motivele de interes general de natură să justifice restricțiile respective.

144. Pe de altă parte, armonizarea aplicată în acest domeniu înseamnă că nu mai este necesar să se identifice un element transfrontalier care, în alt context, ar fi o condiție pentru a declanșa aplicarea dispozițiilor referitoare la libertățile fundamentale. Astfel, este cert că Directiva 2008/104 se aplică situațiilor interne.

145. Observăm totuși că aplicarea articolului 56 TFUE într-un litigiu precum cel cu care a fost sesizată instanța de trimitere, deși implică persoane care țin de același stat membru, nu ar fi exclusă, chiar făcând abstracție de Directiva 2008/104.

146. Astfel, clauza în litigiu poate produce în mod evident efecte transfrontaliere pertinente în sensul articolului 56 TFUE, în special în măsura în care aceasta poate împiedica accesul Shell la serviciile furnizate de întreprinderile de muncă temporară stabilite în celelalte state membre⁵⁵. Într-o astfel de situație, pare inutil să identificăm un element transfrontalier pur cazual în funcție de aspectul dacă, de exemplu, în perioada pertinentă, Shell a recurs la un agent temporar situat în afara Finlandei sau chiar dacă unul dintre lucrătorii temporari care lucrau pentru Shell în această perioadă nu venea din alt stat membru.

147. În consecință, în ipoteza în care Curtea ar fi chemată să analizeze a treia întrebare, propunem să se răspundă la aceasta în sensul că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 poate fi invocat de o întreprindere împotriva unui sindicat.

54 — A se vedea recent Concluziile avocatului general Cruz Villalón prezentate în cauza Association de médiation sociale (C-176/12, EU:C:2013:491, punctele 73-80).

55 — A se vedea în această privință Hotărârea Venturini și alții (C-159/12-C-161/12, EU:C:2013:791, punctul 26), precum și Concluziile avocatului general Wahl prezentate în această cauză (C-159/12-C-161/12, EU:C:2013:529, punctul 35).

VI – Concluzie

148. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebarea preliminară adresată de työtuomioistuim după cum urmează:

- „1) Articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind munca prin agent de muncă temporară trebuie interpretat în sensul că interzice menținerea sau introducerea interdicțiilor sau a restricțiilor privind utilizarea lucrătorilor temporari care nu se justifică pe motive de interes general privind în special protecția lucrătorilor temporari, cerințele privind siguranța și sănătatea la locul de muncă sau necesitatea de a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și prevenirea abuzurilor.
- 2) Articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2008/104 nu se opune unei reglementări naționale care, pe de o parte, limitează utilizarea muncii temporare la sarcini care sunt temporare și care, pentru motive obiective, nu pot fi efectuate de lucrătorii angajați în mod direct de întreprinderea utilizatoare și, pe de altă parte, interzice repartizarea lucrătorilor temporari alături de lucrători angajați în mod direct de întreprindere pentru a efectua sarcini identice cu cele efectuate de aceștia din urmă o lungă perioadă.”